

Strafrecht

TEKST & COMMENTAAR

De tekst van het Wetboek van Strafrecht en enkele aanverwante wetten voorzien van commentaar

Onder redactie van:

C.P.M. Cleiren

hoogleraar straf- en strafprocesrecht Universiteit Leiden en raadsheer-plaatsvervanger Gerechtshof Den Haag en Amsterdam

J.H. Crijns

hoogleraar straf- en strafprocesrecht Universiteit Leiden en raadsheer-plaatsvervanger Gerechtshof Den Haag

M.J.M. Verpalen

senior rechter A Rechtbank Noord-Holland

Redactiesecretariaat:

J.P. Cnossen

Phd-fellow straf- en strafprocesrecht Universiteit Leiden

M.J. Dubelaar

universitair hoofddocent straf- en strafprocesrecht Radboud Universiteit Nijmegen en raadsheer-plaatsvervanger Gerechtshof Amsterdam

Dertiende druk

 Wolters Kluwer

Deventer 2020

HANDLEIDING VOOR DE GEBRUIKER

Tekst & Commentaar Strafrecht biedt een oriëntatie op de betekenis van de wettekst. Het idee dat de wet vanzelf spreekt, is al lang geleden achterhaald. Ook de artikelen van het Wetboek van Strafrecht geven hun betekenis niet zonder commentaar prijs. Na ruim een eeuw is de betekenis van vele bepalingen niet meer zoals in 1886 bedoeld of geïnterpreteerd. Wetenschap en rechtspraak hebben voor vele verfijningen en veranderingen gezorgd. Daarnaast heeft ook de wetgever zelf niet stilgezeten: meer dan honderd wijzigingswetten hebben het Staatsblad bereikt. Bovendien is het praktisch belang van de in aantal aanmerkelijk toegenomen bijzondere wetten gegroeid. Tot slot beïnvloedt ook het vervolgingsbeleid van het Openbaar Ministerie het geldend materieel recht in belangrijke mate.

Tekst & Commentaar Strafrecht baant een pad door de grote massa van rechtsbronnen die van belang zijn voor het achterhalen van de huidige betekenis van de bepalingen van het Wetboek van Strafrecht en enkele verwante wetten (de Penitentiaire beginselenwet, de Beginselenwet verpleging terbeschikkinggestelden, de Beginselenwet justitiële jeuginrichtingen, de Wegenverkeerswet 1994, de Wet op de economische delicten, de Algemene wet inzake rijksbelastingen, de Opiumwet en de Wet wapens en munitie). Voor een niet onbelangrijk deel gebeurt dit door de oorspronkelijke – aan het Wetboek ten grondslag gelegde – systematiek te accentueren. Met name de – op de beschermde rechtsbelangen en het stelsel van straffen en maatregelen georiënteerde – structuur van de Titels van het Bijzonder Deel (Tweede en Derde Boek) is vaak verhelderend voor de lezing van de afzonderlijke artikelen. Het commentaar op de onderwerpen van het Algemeen Deel (Eerste Boek) behelst steeds een op de praktijk gerichte beknopte theoretische uiteenzetting.

Tekst & Commentaar Strafrecht richt zich op verschillende beroepsgroepen, waaronder gerechts- en parketsecretarissen, opsporingsambtenaren, rechters, leden van het Openbaar Ministerie, advocaten en beoefenaars van de rechtswetenschap. Daarnaast kan het boek een belangrijke rol spelen in het strafrechtonderwijs aan universiteiten, hogescholen en beroepsopleidingen in ruime zin. Deze uiteenlopende gerichtheid brengt met zich dat de inhoud van het commentaar zowel elementaire praktische informatie geeft als ingangen tot specialistische en rechtswetenschappelijke thema's.

Tekst & Commentaar Strafrecht wordt gekenmerkt door een vaste opbouw. Elke Titel (en soms ook een of meer Afdelingen daarbinnen) wordt voorafgegaan door een algemeen commentaar, waarin onder meer de samenhang tussen de diverse bepalingen aan de orde komt. Sommige algemene leerstukken, zoals opzet en schuld, worden steeds toegesneden op de Titel en/of het artikel besproken. Waar leerstukken als poging, deelneming, samenloop en verjaring specifieke praktijkproblemen opleveren bij een delict,

komen deze in ieder geval (ook) bij het desbetreffende delict aan de orde. Bij elk wets-artikel wordt de wettekst gevolgd door aantekeningen. Het belang van de wetsbepaling wordt uiteengezet. In het Bijzonder Deel (de bespreking van de onderscheiden misdrijven en overtredingen) worden in een vaste volgorde enkele kwesties besproken die van direct belang zijn voor diegenen die de wet snel moeten kunnen hanteren. Zo wordt bijvoorbeeld bij ieder misdrijf aangegeven of voorlopige hechtenis of buitengerechtelijke afdoening al dan niet mogelijk is en wordt bij elk delict vermeld hoe een 'standaard'-kwalificatie luidt. Daar waar wordt verwezen naar richtlijnen en aanwijzingen van het Openbaar Ministerie zijn deze te raadplegen via de website van het Openbaar Ministerie.

Het verdient aanbeveling bij het zoeken naar informatie niet alleen het desbetreffende artikel na te slaan, maar ook – en bij voorkeur eerst – de Inleidende opmerkingen bij de desbetreffende Titel of Afdeling. Een en ander laat onverlet dat, ingeval een probleem de in het Eerste Boek (Algemeen Deel) geregelde leerstukken (zoals rechtsmacht, strafuitsluitingsgronden, poging, voorbereiding, deelneming, samenloop, verjaring) betreft, het nodig is ook het commentaar op de desbetreffende Titels en bepalingen te raadplegen.

Tekst & Commentaar Strafrecht staat niet op zichzelf: er bestaat daarnaast een Tekst & Commentaar Strafvordering en een Tekst & Commentaar Internationaal strafrecht.

De 'vastbladigheid' van Tekst & Commentaar heeft voor- en nadelen. Wijzigingen in wet, jurisprudentie en beleid treden steeds sneller en vaker op. Teneinde zich verzekerd te weten van de meest recente informatie, kan men gebruik maken van de online versie van Tekst & Commentaar Strafrecht, die met een hogere frequentie wordt geactualiseerd dan de gedrukte versie. Deze online versie is toegankelijk via de Navigator en via abonnementen van juridische bibliotheken en organisaties binnen de rechterlijke macht en de advocatuur.

Deze Tekst & Commentaar Strafrecht bevat de wetteksten, die gelden per 1 juli 2020 en/of op die datum in werking treden. De bewerking van de commentaren is afgesloten op 1 juli 2020. Op wetgeving die na die datum in werking zal treden alsmede op aanhangige wetsvoorstellen wordt steeds de aandacht gevestigd onder de noemer 'Komend recht'. Afhankelijk van de betekenis die de toekomstige wijzigingen naar het oordeel van de redactie zullen hebben voor de rechtspraak, kan onder die noemer ook enige nadere uitleg zijn gegeven.

Een belangrijke wijziging ten opzichte van de vorige druk en de online versie zoals die bestond voorafgaand aan de 13e druk van deze uitgave betreft de gevolgen van de inwerkingtreding van de Wet herziening tenuitvoerlegging strafrechtelijke beslissingen van 22 februari 2017 (*Stb.* 2017, 82) en de Invoeringswet daarvan (wet van 18 december 2019, *Stb.* 2019, 504). Bij deze op 1 januari 2020 in werking getreden wetten werden de tot dusverre in het Algemeen Deel van het wetboek opgenomen bepalingen die betrekking hadden op de tenuitvoerlegging van de daarin bijeengebrachte straffen en maatregelen overgebracht naar het Wetboek van Strafvordering. Als hulpmiddel voor de gebruiker is op de plaatsen waar de thans vervallen bepalingen waren opgenomen een korte aantekening geplaatst waarin de weg wordt gewezen naar de regeling in het

Wetboek van Strafvordering die als vervanging geldt of kan gelden van die niet langer in het Wetboek van Strafrecht voorkomende bepalingen. Als incidentele uitzondering op het hierboven beschreven uitgangspunt dat aan na 1 juli 2020 in werking tredende wetgeving aandacht wordt geschonken onder de noemer 'Komend recht', is in deze uitgave wel de reparatiewetgeving op de hier bedoelde wetten verwerkt (wet van 24 juni 2020, *Stb.* 2020, 225, i.w.tr. op 25 juli 2020). Ook verdient hier vermelding dat op 1 januari 2019 de Wet forensische zorg in werking is getreden en op 1 januari 2020 de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg alsmede de Wet zorg en dwang. Waar deze wetten doorwerken in delen van het Wetboek van Strafrecht is dat in deze druk verwerkt.

Vanwege de omvang van deze uitgave is ervoor gekozen een aantal van de niet becomingmentarierde bijlagen niet in druk op te nemen. Zij zijn wel beschikbaar in de online-uitgave van Tekst & Commentaar Strafrecht.

Hoewel aan deze uitgave grote zorg is besteed, kunnen bij het gebruik daarvan mogelijk fouten en/of tekortkomingen aan het licht komen. Redactie en uitgever stellen het zeer op prijs indien de gebruiker hen van gebleken onnauwkeurigheden op de hoogte brengt. Ook overigens houden zij zich aanbevolen voor suggesties die de bruikbaarheid van deze uitgave kunnen verhogen. U kunt mailen naar TekstCommentaar@wolterskluwer.com.

Leiden, 1 juli 2020

C.P.M. Cleiren
J.H. Crijns
M.J.M. Verpalen
J.P. Cnossen
M.J. Dubelaar

VERKORTE INHOUDSOPGAVE

(* met commentaar)

Wetboek van Strafrecht	1
Wetboek van Strafrecht*	3
Bijlagen	2129
<i>Invoeringswet Wetboek van Strafrecht</i>	2131
Invoeringswet Wetboek van Strafrecht (Uittreksel)	2133
<i>Penitentiair recht en aanverwante wetten</i>	2137
Penitentiare beginselenwet*	2139
Penitentiare maatregel (alleen online beschikbaar)	2239
Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden*	2241
Reglement verpleging ter beschikking gestelden (alleen online beschikbaar)	2377
Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen*	2377
Reglement justitiële jeugdinrichtingen (alleen online beschikbaar)	2495
Besluit tenuitvoerlegging strafrechtelijke beslissingen (alleen online beschikbaar)	2499
Gratiewet (alleen online beschikbaar)	2499
<i>Enige bijzondere wetten</i>	2501
Wet op de economische delicten*	2503
Algemene wet inzake rijksbelastingen (Uittreksel)*	2611
Opiumwet*	2659
Wet wapens en munitie*	2735
Wegenverkeerswet 1994*	2813
Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften*	3011
Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding*	3065
Vaststellingsbesluit regels met betrekking tot commissies ex art. 19 Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding	3093
Besluit internationale verplichtingen extraterritoriale rechtsmacht	3097
Trefwoordenregister	3105

INHOUD

	Handleiding voor de gebruiker	V
	Auteurs	IX
	Verkorte inhoud	XIII
	Lijst van afkortingen	XXI
	Verkort aangehaalde literatuur	XXVII
	WETBOEK VAN STRAFRECHT	1
	Wetboek van Strafrecht	3
Eerste Boek	Algemene bepalingen	7
<i>Titel I</i>	<i>Omvang van de werking van de strafwet (art. 1-8d)</i>	7
<i>Titel II</i>	<i>Straffen (art. 9-36)</i>	123
<i>Titel II A</i>	<i>Maatregelen (art. 36a-38ag)</i>	195
Eerste afdeling	Onttrekking aan het verkeer, ontneming van het wederrechtelijk verkregen voordeel en schadevergoeding	196
Tweede afdeling	Plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis en terbeschikkingstelling	307
Derde afdeling	Plaatsing in een inrichting voor stelselmatige daders	351
Vierde afdeling	Gedragsbeïnvloedende en vrijheidsbeperkende maatregelen	363
<i>Titel III</i>	<i>Uitsluiting en verhoging van strafbaarheid (art. 39-44)</i>	373
<i>Titel IIIa</i>	<i>Gronden voor vermindering van straf (art. 44a)</i>	449
<i>Titel IV</i>	<i>Poging en voorbereiding (art. 45-46b)</i>	451
<i>Titel V</i>	<i>Deelneming aan strafbare feiten (art. 47-54a)</i>	485
<i>Titel VI</i>	<i>Samenloop van strafbare feiten (art. 55-63a)</i>	551
<i>Titel VII</i>	<i>Indiening en intrekking van de klacht bij misdrijven alleen op klacht vervolgbaar (art. 64-67a)</i>	591
		XV

<i>Titel VIII</i>	<i>Verval van het recht tot strafvordering en van de straf (art. 68-77bis)</i>	599
<i>Titel VIII A</i>	<i>Bijzondere bepalingen voor jeugdigen en jongvolwassenen (art. 77a-77kk)</i>	629
<i>Titel IX</i>	<i>Betekenis van sommige in het wetboek voorkomende uitdrukkingen (art. 78-90octies)</i>	727
	<i>Slotbepaling (art. 91)</i>	763
 Tweede Boek	 Misdrrijven	767
<i>Titel I</i>	<i>Misdrrijven tegen de veiligheid van de staat (art. 92-107a)</i>	767
<i>Titel II</i>	<i>Misdrrijven tegen de koninklijke waardigheid (art. 108-114b)</i>	809
<i>Titel III</i>	<i>Misdrrijven tegen hoofden van bevriende Staten en andere internationaal beschermde personen (art. 115-120c)</i>	819
<i>Titel IV</i>	<i>Misdrrijven betreffende de uitoefening van staatsplichten en staatsrechten (art. 121-130b)</i>	833
<i>Titel V</i>	<i>Misdrrijven tegen de openbare orde (art. 131-152)</i>	853
<i>Titel VI</i>	<i>(Vervallen) (art. 153-156)</i>	977
<i>Titel VII</i>	<i>Misdrrijven waardoor de algemene veiligheid van personen of goederen wordt in gevaar gebracht (art. 157-176c)</i>	979
<i>Titel VIII</i>	<i>Misdrrijven tegen het openbaar gezag (art. 177-206)</i>	1069
<i>Titel IX</i>	<i>Meineed (art. 207-207b)</i>	1179
<i>Titel X</i>	<i>Valsheid in muntspeciën en munt- en bankbiljetten (art. 208-215)</i>	1189
<i>Titel XI</i>	<i>Valsheid in zegels en merken (art. 216-224)</i>	1205
<i>Titel XII</i>	<i>Valsheid met geschriften, gegevens en biometrische kenmerken (art. 225-235)</i>	1233
<i>Titel XIII</i>	<i>Misdrrijven tegen de burgerlijke staat (art. 236-238)</i>	1299

<i>Titel XIV</i>	<i>Misdrijven tegen de zeden</i> (art. 239-254bis)	1309
<i>Titel XV</i>	<i>Verlating van hulpbehoevenden</i> (art. 255-260)	1373
<i>Titel XVI</i>	<i>Belediging</i> (art. 261-271)	1389
<i>Titel XVII</i>	<i>Schending van geheimen</i> (art. 272-273e)	1423
<i>Titel XVIII</i>	<i>Misdrijven tegen de persoonlijke vrijheid</i> (art. 273f-286a)	1451
<i>Titel XIX</i>	<i>Misdrijven tegen het leven gericht</i> (art. 287-295a)	1527
<i>Titel XIXA</i>	<i>Afbreking van zwangerschap</i> (art. 296-299)	1565
<i>Titel XX</i>	<i>Mishandeling</i> (art. 300-306)	1573
<i>Titel XXI</i>	<i>Veroorzaken van de dood of van lichamelijk letsel door schuld</i> (art. 307-309)	1597
<i>Titel XXII</i>	<i>Diefstal en stroperij</i> (art. 310-316)	1613
<i>Titel XXIII</i>	<i>Afpersing en afdreiging</i> (art. 317-320)	1635
<i>Titel XXIV</i>	<i>Verduistering</i> (art. 321-325)	1645
<i>Titel XXV</i>	<i>Bedrog</i> (art. 326-339)	1659
<i>Titel XXVI</i>	<i>Benadeling van schuldeisers of rechthebbenden</i> (art. 340-349quater)	1713
<i>Titel XXVII</i>	<i>Vernieling of beschadiging</i> (art. 350-354b)	1767
<i>Titel XXVIII</i>	<i>Ambtsmisdrijven</i> (art. 355-380)	1817
<i>Titel XXIX</i>	<i>Scheepvaart- en luchtvaartmisdrijven</i> (art. 381-415c)	1867
<i>Titel XXX</i>	<i>Begunstiging</i> (art. 416-420)	1947
<i>Titel XXXA</i>	<i>Witwassen</i> (art. 420bis-420quinquies)	1969
<i>Titel XXXI</i>	<i>Financiering van terrorisme</i> (art. 421)	1987

Derde Boek	Overtredingen	1991
Titel I	<i>Overtredingen betreffende de algemene veiligheid van personen en goederen (art. 424-429a)</i>	1993
Titel II	<i>Overtredingen betreffende de openbare orde (art. 429bis-442a)</i>	2011
Titel III	<i>Overtredingen betreffende het openbaar gezag (art. 443-447e)</i>	2057
Titel IV	<i>Overtredingen betreffende de burgerlijke staat (art. 448-449)</i>	2081
Titel V	<i>Overtreding betreffende hulpbehoevenden (art. 450)</i>	2087
Titel VI	<i>Overtredingen betreffende de zeden (art. 451-457)</i>	2091
Titel VII	<i>Overtredingen betreffende de veldpolitie (art. 458-461)</i>	2095
Titel VIII	<i>Ambtsovertredingen (art. 462-468a)</i>	2103
Titel IX	<i>Scheepvaartovertredingen (art. 469-478)</i>	2113
	<i>Algemene slotbepaling (art. 479)</i>	2127
	BIJLAGEN	2129
	INVOERINGSWET WETBOEK VAN STRAFRECHT	2131
	<i>Invoeringswet Wetboek van Strafrecht (Uittreksel)</i>	2133
	PENITENTIAIR RECHT EN AANVERWANTE WETTEN	2137
	<i>Penitentiaire beginselenwet</i>	2139
	<i>Penitentiaire maatregel (alleen online beschikbaar)</i>	2239
	<i>Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden</i>	2241
	<i>Reglement verpleging ter beschikking gestelden (alleen online beschikbaar)</i>	2375
	<i>Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen</i>	2377
	<i>Reglement justitiële jeugdinrichtingen (alleen online beschikbaar)</i>	2495
	<i>Besluit tenuitvoerlegging strafrechtelijke beslissingen (alleen online beschikbaar)</i>	2497
	<i>Gratiewet (alleen online beschikbaar)</i>	2499

ENIGE BIJZONDERE WETTEN	2501
Wet op de economische delicten	2503
Algemene wet inzake rijksbelastingen (Uittreksel)	2611
Opiumwet	2659
Wet wapens en munitie	2735
Wegenverkeerswet 1994	2813
Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften	3011
Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding	3065
Vaststellingsbesluit regels met betrekking tot commissies ex art. 19 Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding	3093
Besluit internationale verplichtingen extraterritoriale rechtsmacht	3097
TREFWOORDENREGISTER	3105

WETBOEK VAN STRAFRECHT

Wetboek van Strafrecht

Wet van 3 maart 1881, Stb. 1881, 35, zoals laatstelijk gewijzigd op 24 juni 2020, Stb. 2020, 225 (i.w.tr. 25-07-2020)

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is een nieuw Wetboek van Strafrecht vast te stellen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze, vast te stellen de navolgende bepalingen, welke zullen uitmaken het Wetboek van Strafrecht

[Inleidende opmerkingen]

1. Wetsgeschiedenis. Van 1811 tot 1886 gold hier te lande een Nederlandse versie van de Franse Code Pénal van 1810. Het huidige Wetboek van Strafrecht is voorbereid door een Staatscommissie onder voorzitterschap van J. de Wal (1870-1876). Het Wetboek van Strafrecht werd ingevoerd bij wet van 3 maart 1881, *Stb.* 1881, 35 en wet van 15 januari 1886, *Stb.* 1886, 6 en trad in werking op 1 september 1886. De parlementaire behandeling is volledig terug te vinden in *Smidt*. Zie voorts over de geschiedenis en lotgevallen het *Gedenkboek Honderd jaar Wetboek van Strafrecht*, 1986. In het bijzonder over het Eerste boek gaat A.G. Bosch, *Het ontstaan van het Wetboek van Strafrecht*, 1965. De eerstbedoelde uitgave bevat vele literatuurverwijzingen. Zie ook M. Scharenborg, *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht (1886-2017) Deel I, II & III*, 2017 en M. Meesters, P. Nieuwbeerta & J. ten Voorde, 'De veranderingen en groei van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht. Een historische analyse van zijn externe structuur in de periode 1886-2017', *PROCES* 2019/5,6.

2. Uitgangspunten wetgever. Het Wetboek van Strafrecht is voor alles bedoeld als een nationaal wetboek, aansluitend bij de eigen cultuur, tradities en opvattingen. De ontwerpers hebben gestreefd naar soberheid en hebben leerstellingheid willen vermijden. Het legaliteitsbeginsel is uitgangspunt, hetgeen in art. 1 tot uitdrukking komt. Over de politieke en levensbeschouwelijke achtergronden zie: *Smidt* I, p. 5-59; G.A.M. Strijards, *Gedenkboek Honderd jaar Wetboek van Strafrecht*, 1986, p. 31 e.v. en *HSR* 1996, par. 1.6. **Strafstelsel.** De wetgever heeft willen breken met het stelsel van de ontorende straffen, hetgeen naar zijn opvatting veel consequenties heeft voor het wetboek. Zo vervalt daarmee volgens de ontwerpers de grondslag van de vroeger hier en thans nog elders gebruikelijke driedeling der strafbare feiten en het stelsel van verzachtende omstan-

digheden. Voorts kent het wetboek twee soorten sancties: straffen en maatregelen, een onderscheid dat heden ten dage niet zonder discussie is. Zie de Titels II en IIA van het Eerste boek. **Literatuur.** D. van der Landen, *Strafen maatregel*, 1992; Sancties in perspectief (*Kamerstukken II 2000/01, 27 419*), J. de Hullu, F.W. Bleichrodt, O.J.D.M.L. Jansen, *Herziening van het sanctiestelsel*, preadviezen NJV, 2002; E.R. Muller & P.C. Vegter, *Detentie: gevangen in Nederland*, 2009; F.W. Bleichrodt, *Vrijheidsbeperking en vrijheidsbeneming in het Nederlands strafrechtelijk sanctierecht*, preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland 2018.

3. Interne systematiek: indeling in drie boeken. Het Wetboek van Strafrecht is, evenals het Wetboek van Strafvordering, het concrete resultaat van de codificatiegedachte zoals die in art. 107 lid 1 Gw is geformuleerd. De wettelijke regeling is in drie boeken verdeeld: het Eerste boek bevat algemene bepalingen, geldend voor alle of grote groepen van strafbaarstellingen. Art. 91 verklaart het Eerste boek – met uitzondering van de Betekenistitel (Titel IX) – ook van toepassing op feiten, strafbaar gesteld in bijzondere wetten of verordeningen. Ondanks de benaming Algemeen Deel behelst het Eerste boek niet een theoretisch-dogmatisch algemeen deel: belangrijke leerstukken als opzet en schuld worden niet uitdrukkelijk aan de orde gesteld. Het Tweede boek bevat de strafbaarstellingen met betrekking tot de (commune) misdrijven. Het Derde boek bevat de strafbaarstellingen van een beperkt aantal overtredingen.

4. Externe systematiek. a. Begrip. Onder de externe systematiek van het Wetboek van Strafrecht verstaan wij de systematische inbedding te midden van de overige (straf- en organieke) wetgeving (regelgeving). **Rechtspraak niet inbegrepen.** De externe systematiek betreft de regelgeving. Uiteraard heeft de wetgever voorzien dat het geschreven strafrecht aanvulling krijgt in de rechtspraak. Zie over de verhouding tussen wet en rechtspraak art. 1, aant. 6 e.v. **b. Wetboek van Strafvordering.** De systematiek van het gecodificeerde strafrecht is gebaseerd op tweeledigheid: de onderscheiding tussen materieel en formeel strafrecht ligt ten grondslag aan de verdeling van de rechtsstof over twee wetboeken. Dit uitgangspunt is ook te herkennen in art. 107 Gw (en zijn voorlopers), waarvan de tekst luidt: 'De wet regelt het burgerlijk recht, het strafrecht en het burgerlijk en strafprocesrecht in algemene wetboeken, behoudens (...)'. De Grondwet formuleert aldus een codificatiebeginsel voor de genoemde rechtsgebieden. Zie voor de verhouding tussen materieel en formeel strafrecht in verband met het legaliteitsbeginsel art. 1, aant. 4. **Relativering.** De genoemde tweeledigheid is betrekkelijk: er bestaat een groot aantal bijzondere wetten, de verdeling van het penitentiaire recht (in ruime zin) is onsystematisch, de afgrenzing met organieke regelingen is onhelder (de competentie der gerechten is in de Wet op de rechterlijke organisatie geregeld, terwijl de Nederlandse rechtsmacht in het Wetboek van Strafrecht en de relatieve bevoegdheid der gerechten in het Wetboek van Strafvordering is geregeld) en een gebied als internationaal strafrecht is in dit perspectief nauwelijks in te delen. Ook de vervolgingsbeletselen staan deels in het Wetboek van Strafrecht en deels in het Wetboek van Strafvordering. (Uitvoerig over de tweeledigheid: J.F. Nijboer, *De doolhof van de Nederlandse strafwetgeving* 1987; zie over de keerzijde van het sterk nationale karakter van het Nederlandse strafrecht: G.A.M. Strijards, 'Rechtsharmonie en wetsharmonie in het internationale strafrecht', AA 1996, p. 378 e.v.). **c. Grondwet, Wet op de rechterlijke organisatie en het daarbij behorende Reglement I. Grondwet.** De Nederlandse Grondwet is in drie opzichten van

belang; zij bevat bepalingen inzake de vorm en inhoud van de strafwetgeving (art. 16, 107 Gw) en inzake de strafrechtspleging (zoals art. 113 e.v. Gw over de taak van de gewone rechterlijke macht in strafzaken) en zij bevat bepalingen betreffende de grondrechten. Zie voor meer informatie *T&C Grondwet en Statuut. De Wet op de rechterlijke organisatie*. De Wet op de rechterlijke organisatie is geheel gewijd aan de inrichting en taken van de rechterlijke macht, met inbegrip van het – tot die macht gerekende – OM. Deze wet is medio 2000 en januari 2002 ingrijpend herzien met het oog op de reorganisatie van het OM, respectievelijk de zittende magistratuur. Naar aanleiding van een evaluatie is de wet van 19 mei 2011 ingevoerd (*Stb.* 2011, 255; Evaluatiewet modernisering rechterlijke organisatie). Voor de Wet op de rechterlijke organisatie heeft deze wet onder andere meegebracht dat er een klachtbehandeling is gecreëerd bij de Hoge Raad (afd. 1A RO).

d. Beginselenwetten. Het penitentiaire recht (in ruime zin: bedreiging, oplegging en tenuitvoerlegging van sancties) is wat betreft algemene uitgangspunten, soorten en modaliteiten van straffen en maatregelen geregeld in Titel II en IIA van het Eerste boek. Titel VIIIa bevat de regeling van een apart sanctierecht voor jeugdigen. Het Zesde boek van het Wetboek van Strafvordering regelt onder meer de tenuitvoerlegging van veroordelende vonnissen. Met betrekking tot de tenuitvoerlegging van vrijheidsbenemende straffen en maatregelen zijn nadere regels gegeven in een drietal Beginselenwetten: de Penitentiaire beginselenwet, de Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden en de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen. Deze wetten zijn, voorzien van commentaar, opgenomen in deze uitgave.

e. Bijzondere wetten. Krachtens art. 107 Gw is de wetgever bevoegd, los van de beide strafrechtelijke wetboeken, bepaalde onderwerpen in 'afzonderlijke wetten' te regelen. De Nederlandse wetgever is op dit punt van het 'bijzondere strafrecht' – gelet op het codificatie-ideaal – misschien wat ver doorgeschoten. Sommige bijzondere wetten voorzien in van het Wetboek van Strafrecht afwijkende sancties. De WED en de Opiumwet bijvoorbeeld, bevatten in vergaande mate afwijkende regelingen, zoals met betrekking tot straffen en maatregelen (zoals de stillegging van de onderneming). **Literatuur.** H.J.A. Nolte, *Het strafrecht in de afzonderlijke wetten* 1949; Y. Buruma, *Strafrechtelijke handhaving van bestuurswetten* 1993; J. Nossen, 'Onbedoelde interactie? Ordening en samenhang in het materiële strafrecht', in: P. van Berlo et al. (red.), *Over de grenzen van de discipline* 2017.

f. EVRM en BuPo-verdrag. Het strafprocesrecht ondervindt in grote mate invloed van het internationale verdragsrecht inzake de mensenrechten, waaronder het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM; Rome, 4 november 1950, *Trb.* 1951, 154) en het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (BuPo-verdrag; New York, 19 december 1966, *Trb.* 1969, 99). Dit geldt in mindere mate voor het materieel strafrecht. Niettemin zijn er belangrijke vragen te stellen over de verhouding van bepaalde strafbaarstellingen en verdragsbepalingen, zoals de vraag in hoeverre bepaalde in de delictomschrijving vervatte presumpties in strijd komen met art. 6 lid 2 EVRM en art. 14 lid 2 BuPo-verdrag (onschuldpresumptie). Als voorbeeld kunnen dienen de algemene gevaarzettingsdelicten zoals art. 157 onderdeel 1°, art. 173a en art. 173b. Zie ook art. 420bis-420quater en daarover Y. Buruma, in: P.H.P.H.M.C. van Kempen e.a., *De gedraging in beweging: handelen en nalaten in het materiële strafrecht, strafprocesrecht en sanctierecht* 2007.

Positieve verplichtingen. Uit het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden kunnen daarnaast positieve verplichtingen voortvloeien voor de lidstaten, dit geldt in het bijzonder voor art. 3, 4, 6, 8 en 10 EVRM. Zie over deze materie F. Vellinga-Schootstra &

W.H. Vellinga, *'Positive obligations' en het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2008, P.H. van Kempen, *Repressie door mensenrechten: over actieve verplichtingen tot aanwending van strafrecht ter bescherming van fundamentele rechten*, Nijmegen: Wolf Juridische Uitgevers 2008 en M. Visser en M.G. Faure, *De strafrechtelijke bescherming van het leefmilieu in België, Duitsland en Nederland*, Antwerpen 1999. **g. Ontwikkelingen binnen de Europese Unie.** Het materieel strafrecht kan voorwerp zijn van harmonisatie binnen de Europese Unie, onder meer op de grondslag van art. 83 en 325 VWEU (het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie). De afgelopen jaren zijn – op basis van de toenmalige Verdragsbepalingen zoals art. 31 onderdeel e, EU-Verdrag (oud) – reeds diverse vormen van regelgeving tot stand gebracht die de nationale wetgever verplichten tot aanvulling of aanpassing van ons materiële strafrecht (bijvoorbeeld: illegale drugshandel, eurovalsemunterij, fraude en vervalsing van niet-contante betaalmiddelen, kinderpornografie, misbruik van voorwetenschap, witwassen, terrorisme, mensenhandel, enz.). De toepassing van het materiële strafrecht door de nationale strafrechter is daarmee – soms zichtbaar, maar soms onzichtbaar – veel gecompliceerder dan voorheen. Op de nationale rechter rust bijvoorbeeld de verplichting tot conforme interpretatie, hetgeen meebrengt dat de nationale rechter geharmoniseerde verbodsnormen moet interpreteren in het licht van het doel en de bewoordingen van de richtlijn (of, voor de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon in 2009, veelal het Kaderbesluit). Deze verplichting wordt door het Hof van Justitie afgeleid uit de van lidstaten geëiste loyale samenwerking (art. 4 lid 3 VEU) en de bepaling dat richtlijnen verbindend zijn ten aanzien van het te bereiken resultaat (art. 288 VWEU). In geval er sprake zou zijn van een contra-legalinterpretatie mag de rechter de Europese regelgeving evenwel buiten toepassing laten. Zie voor een overzicht en relevante literatuuringangen A. Klip, *European Criminal Law* 2016; J.G.H. Altena-Davidsen, *Het legaliteitsbeginsel en de doorwerking van Europees recht in het Nederlandse materiële strafrecht* 2016 en K. Ambos, *European Criminal Law* 2018. **h. Europees Openbaar Ministerie.** Op 8 juni 2017 hebben 20 EU-landen een politiek akkoord bereikt over nauwere samenwerking bij de instelling van een nieuw Europees Openbaar Ministerie. Sinds 1 augustus 2018 is Nederland de 21^e lidstaat die aan het EOM deelneemt. Het Europees Openbaar Ministerie (EOM) is het onafhankelijk vervolgingsorgaan van de Europese Unie. Het EOM is bevoegd om strafbare feiten tegen de EU, zoals fraude en corruptie, te onderzoeken en te vervolgen bij de nationale rechter. Het EOM hoort in de loop van 2020 te beginnen met zijn activiteiten. Eind 2019 is de eerste Europese hoofdaanklager benoemd. Zie consilium.europa.eu. Zie verder W. Geelhoed, 'Het Europees Openbaar Ministerie en het opportuniteitsbeginsel in Nederland', *Strafblad* 2018/54 en W. Geelhoed & J.W. Ouwerkerk, 'De betekenis van territorialiteit in Europese strafrechtelijke handhaving', *Strafblad* 2019/34. **i. Overige strafrechtelijke wetten en regelingen.** Hier kunnen, zonder volledig te zijn, worden genoemd: Invoeringswet Wetboek van Strafrecht, Overleveringswet, Wet internationale misdrijven en de Gratiewet. Zie voor internationale misdrijven en de daaraan ten grondslag liggende verdragen *Tekst & Commentaar Internationaal Strafrecht*.

EERSTE BOEK
Algemene bepalingen

TITEL I

Omvang van de werking van de strafwet

Artikel 1

1. Geen feit is strafbaar dan uit kracht van een daaraan voorafgegane wettelijke strafbepaling.

2. Bij verandering in de wetgeving na het tijdstip waarop het feit begaan is, worden de voor de verdachte gunstigste bepalingen toegepast.

[23-03-1984, *Stb.* 92, i.w.tr. 01-05-1984/kamerstukken 17524]

[Legaliteit]

1. **Algemeen.** Deze bepaling geeft uitdrukking aan de erkenning van het legaliteitsbeginsel voor het (materieel) strafrecht. Deze waardering blijkt ook uit art. 16 Gw, dat gelijkkluidend is aan art. 1 lid 1, en art. 7 lid 1 EVRM en art. 15 lid 1 IVBPR. Daarenboven ligt het beginsel verwoord in art. 11 lid 2 Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. **Inwerkingtreding huidige wettekst.** De tekst van art. 1 is in de hedendaagse spelling afgekondigd bij wet van 10 maart 1984, *Stb.* 1984, 91 (Wet indeling geldboetecategorieën); i.w.tr. op 1 mei 1984. Naar de inhoud is de bepaling ongewijzigd sinds het van kracht worden van het Wetboek op 1 september 1886.

2. **Legaliteitsbeginsel.** Het beginsel wordt kort samengevat als: 'geen misdaad zonder wet, geen straf zonder wet' (nullum crimen, nulla poena sine lege). Slechts de wet bepaalt wat strafbaar is, slechts de wet bepaalt welke straffen en/of maatregelen in welke gevallen kunnen worden opgelegd.

3. **Grondslag/functie.** Het legaliteitsbeginsel is onmisbaar onderdeel van de rechtsstaat: het bevordert rechtszekerheid. Het beginsel is onmiddellijk verbonden met het uitgangspunt dat het recht de burger bescherming behoort te bieden tegen willekeur van de overheid. De wet fungeert in dit perspectief voor de burger als waarborg, maar eveneens en tegelijkertijd voor de overheid als bevoegdheidsgrondslag voor bestraffing (L. Dupont, *Beginselen van behoorlijke strafrechtsbedeling*, 1979, m.n. p. 48 e.v.). Deze rol van het legaliteitsbeginsel is verbonden met de aan de (gehele) strafwetgeving toegekende instrumentele en beschermende aspecten (R. Focué en A.C. 't Hart, *Instrumentaliteit en rechtsbescherming*, 1990).

4. **Strafrecht en strafvordering.** De wetgever beoogt realisering van het idee van legaliteit zeker te stellen door een complementaire structuur van bepalingen, verwerkt in zowel het Wetboek van Strafrecht als in het Wetboek van Strafvordering. Allereerst is er de strafvorderlijke tegenhanger van art. 1, neergelegd in art. 1 Sv. Vervolgens bevatten beide wetboeken sleutelbepalingen die tezamen de gebondenheid aan de wet waarborgen. **a. Wetboek van Strafrecht.** Strafbaarstelling geschiedt alleen bij wet (art. 1 jo. art. 91). De op te leggen straffen (en maatregelen) zijn vastgesteld bij wet (art. 9 in relatie met art. 1 jo. art. 91). **b. Wetboek van Strafvordering.** Het gebruik van strafvorderlijke

bevoegdheden en zeker van dwangmiddelen is veelal gebonden aan de voorwaarde dat er sprake is van verdenking van enig gepleegd – bij wet – strafbaar gesteld feit (art. 27, 148, 167 en 242 Sv). Het opsporingsonderzoek kan evenwel ook plaatsvinden op basis van een vermoeden dat in georganiseerd verband misdrijven worden beraamd of gepleegd (art. 126o Sv), of in geval van een aanwijzing van een terroristisch misdrijf (art. 126zd Sv e.v.). De rechter mag uitsluitend een door de wet bepaalde straf opleggen (art. 351 Sv, in samenhang met art. 9), ter zake van een door de wet strafbaar gesteld feit (art. 350 Sv: kwalificatiebeslissing). **c. Legaliteit/opportuniteit.** Het legaliteitsbeginsel omvat naar de door de Nederlandse wetgever gegeven uitwerking geen verplichting tot vervolging en bestraffing: zie bijvoorbeeld in het Wetboek van Strafrecht art. 9a (rechterlijk pardon) en art. 74 (transactie) en in het Wetboek van Strafvordering art. 167 lid 2 Sv en art. 242 lid 2 Sv en Titel IVA van het Tweede boek Sv (opportuniteit als uitgangspunt voor vervolging, in plaats van legaliteit).

5. Normadressaat. Art. 1 richt zich tot de wetgever (zelf), tot de rechter en tot de andere organen/functionarissen van de strafrechtspleging. Elk van deze is gehouden in de vervulling van zijn eigen (constitutioneel bepaalde) taak het primaat van de wet te eerbiedigen en te garanderen. Indirect richt het artikel zich ook tot de burger; het onderstreept dat de burger de gerechtvaardigde verwachting mag koesteren dat gedrag dat niet bij wet is strafbaar gesteld ook niet wordt (vervolgd en) bestraft. Zie F.R. Böhlingk en J.H.A. Logeman, *Het wetsbegrip in Nederland*, 1966.

6. Wetsbegrip. Het begrip 'wettelijk' in art. 1 duidt op alle producten van legislatieve aard, die zijn uitgevaardigd bij of krachtens een wet in formele zin. Dit betekent dat niet alleen wetten die tot stand zijn gekomen volgens de grondwettelijke wetgevingsprocedure eronder vallen, maar ook provinciale en gemeentelijke verordeningen, AMvB's enz., mits deze berusten op een wet in formele zin. Zie HSR 1996, par. 3.1.1 en De Hullu, *Materieel strafrecht 2018/II.3.1. Literatuur met betrekking tot het wetsbegrip*. J.F. Glastra van Loon, *Norm en handeling*, 1957 (oorspr. 1956); F.R. Böhlingk en J.H.A. Logemann, *Het wetsbegrip in Nederland*, 1966; A.L. Melai, *Het gezag van norm en feit in strafzaken*, 1968, p. 27 e.v.; D.W.P. Ruiters, *Bestuursrechtelijke wetgevingsleer*, 1987, p. 6 e.v.; W.G. van der Velden, *De ontwikkeling van de wetgevingswetenschap*, 1988, p. 93 e.v.; I.C. van der Vlies, *Handboek wetgeving*, 1991, p. 80 e.v.

7. Inhoud van het legaliteitsbeginsel (strafbaarstelling). Ondanks verschillen in terminologie bestaat grote eensgezindheid over de functie (zie aant. 3) en over de uiteenlopende implicaties. Als implicaties (elementen, aspecten, eisen) worden wat betreft de strafbaarstelling genoemd: het verbod van vaagheid en onduidelijkheid, het verbod van gewoonterecht, het verbod van analogie en het verbod van terugwerkende kracht van strafbepalingen. Zie onder meer A.A.G. Peters, *Het rechtskarakter van het strafrecht* 1972; A. Heijder, 'Nullum crimen sine lege?', in: *Non sine causa* 1979, p. 136-155; M.S. Groenhuijsen, *Straf en wet* 1987. **a. Geen vage of onduidelijke bepalingen (lex certa/bepaaldheidsgebod).** **Wetgever.** De wetgever dient in het formuleren van delictomschrijvingen zo bepaald mogelijk te zijn. Deze eis roept een aan het legaliteitsbeginsel inherente spanning op waar de wet – als uitvloeisel van het verbod van analogie en van terugwerkende kracht – tegelijkertijd algemeen moet zijn, in de zin van verwisselbaar wat betreft de subjecten en situaties (A.C. 't Hart, *Strafrecht en beleid* 1984, p. 189-231). **Toetsing regelgeving door**

rechter. Voor zover strafbaarstellingen te onbepaald zijn, kan de rechter deze onverbindend verklaren en/of buiten toepassing laten, tenzij hij daarmee zou treden in de hem (thans nog) verboden toetsing van de innerlijke waarde van de (formeel) wet. Zie voor een voorbeeld van een geval waarin de Hoge Raad geen strijd met het bepaaldheidsgebod aannam en derhalve de betreffende bepaling en regeling niet onverbindend verklaarde: HR 29 maart 2005, *LJN* AS5435. Dit toetsingsverbod is slechts van beperkte betekenis waar, zoals hier, ook de mensenrechtenverdragen bepalingen met een met art. 16 Gw en art. 1 overeenkomende inhoud kennen (art. 7 EVRM, art. 15 BuPo-verdrag). Bovendien is de rechter in de praktijk terughoudend. Onverbindend achten of buiten toepassing laten van een bepaling door de rechter kan leiden tot de uitspraak ontslag van alle rechtsvervolgving (HR 23 oktober 1990, *NJ* 1991/542). Zie voor een grensgeval, waarin de omschrijving 'zich onbehoorlijk gedragen' in een artikel van het ARV werd gesauveerd: HR 2 april 1985, *NJ* 1985/796 en HR 10 november 1992, *NJ* 1993/197. De grens tussen regelgeving en bestuur (regeling en beschikking) is niet steeds scherp aan te geven. Zie voor recente zaken omtrent luchtdrukwapens HR 6 februari 2018, *NJ* 2018/218 met annotatie van Redactie, H.J.B. Sackers en HR 20 november 2018, *ECLI:NL:HR:2018:2153*.

Rechter. Het 'lex certa'-vereiste houdt ook in dat de meest specifieke strafbepaling wordt toegepast (lex specialis). Zie hierover art. 55 lid 2. **b. Geen gewoonterecht (lex scripta).** Nederlands strafrecht is in beginsel geschreven recht. Niemand mag worden gestraft op grond van gewoonterecht; gewoonte schept geen strafbaarheid. Volgens Kelk kan gewoonte wel op een middellijke wijze een feit strafbaar doen zijn, omdat in een aantal artikelen van het wetboek begrippen worden gebruikt op de toepasselijkheid waarvan de gewoonte invloed kan uitoefenen (C. Kelk en F. de Jong, *Studieboek materieel strafrecht* 2019, par. 3.3.4). Overigens speelt gewoonterecht in het internationale recht en binnen de common law wel een belangrijke rol. Gevolg is dat ook in geval van vervolging van internationale misdrijven voor de Nederlandse strafrechter het gewoonterecht een rol kan spelen. De vervolging en berechting in de zaak van *Van Anraat* wegens medeplichtigheid aan oorlogsmisdrijven vormt daarvan een voorbeeld. Het EHRM besliste op zijn verweer inzake schending van het lex certa-beginsel dat het EHRM in beginsel niet treedt in de precisie waarmee de wetgever zijn wetsbepalingen formuleert (lex scripta). Wel oordeelt het hof dat ten tijde van Van Anraat's handelen zijn handelen verboden was volgens internationaal gewoonterecht en hij daarvan redelijkerwijs op de hoogte kon zijn en desgewenst juridisch advies had kunnen inwinnen. Voor de vereiste voorzienbaarheid in verband met art. 7 EVRM mag van personen die een beroepsactiviteit uitoefenen, verlangd worden dat zij bijzondere zorg in acht nemen om de risico's van hun gedrag te bepalen. Zijn klacht over schending van het lex certa/rechtszekerheidsbeginsel (art. 7 EVRM) werd niet gegrond geacht (EHRM 6 juli 2010, 65389/09, *NJ* 2011/487 (*Van Anraat/The Netherlands*)).

c. Geen analogie/extensieve interpretatie. Toepassing van de strafwet die leidt tot uitbreiding van strafbaarheid is niet toegestaan, teleologische interpretatie van bepalingen wel. In de praktijk roept dit aspect van het legaliteitsbeginsel steeds opnieuw lastige vragen op over de reikwijdte van concrete strafbaarstellingen. De bewoordingen van de wet vragen steeds om uitleg in 'nieuwe' situaties. Het EHRM benadrukt dat uitbreidende interpretatie (het EHRM maakt niet zozeer onderscheid tussen analogische interpretatie en extensieve interpretatie) slechts op basis van goede argumenten kan worden geaccepteerd: de uitleg die in de jurisprudentie wordt gegeven moet aansluiten bij de essentie van het delict en moet redelijkerwijze voorzienbaar zijn (EHRM 22 november 1995, *NJ* 1997/1). Een duidelijk voorbeeld van uitleg in 'nieuwe' situaties

treft men aan in het *Tongzoen II*-arrest van HR 12 maart 2013, *LJN BZ2653*. **Rechtspraak.** HR 23 mei 1921, *NJ* 1921, p. 564; HR 23 januari 1928, *NJ* 1928, p. 363; HR 29 februari 1972, *NJ* 1972/347; HR 7 maart 1972, *NJ* 1972/348; HR 28 februari 1989, *NJ* 1989/658; HR 15 januari 1991, *NJ* 1991/668; EHRM 22 november 1995, *NJ* 1997/1; HR 20 november 2001, *NJ* 2003/632 en HR 12 maart 2013, *LJN BZ2653*. **Literatuur.** M.S. Groenhuijsen en F.P.E. Wiemans, *Van electriciteit naar computercriminaliteit* 1989; A.C. 't Hart, *Strafrecht en beleid* 1984, p. 201 e.v.; HSR 1996, par. 3.1.1; A.C. 't Hart, 'Interpretatiemethoden', in: *De meerwaarde van het strafrecht, Essays en annotaties* 1997, H.3, par. 16; K. Rozemond, 'Legaliteit in het materiële strafrecht', *RMThemis* 1999, p. 117; B. de Wilde, 'Geoorloofde interpretatie of schending van het legaliteitsbeginsel', *DD* 2001, p. 1160 e.v.; B.M.M. van Klink, 'Bedreigt rechtsvinding de rechtszekerheid?', *DD* 2001, p. 685 e.v.; M.J. Borgers, 'Wetshistorische interpretatie in de strafrechtspraak', in: *Glijdende schalen, Liber amicorum J. de Hullu* 2003, p. 51 e.v.; C.P.M. Cleiren, 'Het legaliteitsbeginsel', in: *Jurisprudentie Strafrecht Select* 2008/12; M. Borgers, 'Legaliteit en wetsinterpretatie in het materiële strafrecht', in: A.A. Franken e.a., *Constante waarden. Liber amicorum prof. mr. Constantijn Kelk* 2008, p. 193-202; D.H. De Jong, 'Wetsuitleg in het materiële strafrecht en onderhuidse dynamiek', in: A.A. Franken e.a., *Constante waarden. Liber amicorum prof. mr. Constantijn Kelk* 2008, p. 203-212; K. Rozemond, *De methode van het materiële strafrecht* 2011, H.2; J. Nan, *Het lex certa-beginsel* 2011; J.G.H. Altena-Davidsen, *Het legaliteitsbeginsel en de doorwerking van Europees recht in het Nederlandse materiële strafrecht* 2016; C. Peristeridou, *The Principle of legality in European criminal law* 2017; J.G.H. Altena, 'Nullum crimen sine lege certa: Onduidelijkheid in het strafrecht op het niveau van primaire en secundaire rechtsregels', *Strafblad* 2019/24. **d. Geen terugwerkende kracht.** Het verbod van terugwerkende kracht geldt ingeval een nieuwe strafbepaling wordt gecreëerd of gewijzigd en ingeval de strafbedreiging bij een bepaling wordt gewijzigd. Ingeval de veranderingen betrekking hebben op de vervolgbaarheid geldt dit verbod niet in zijn algemeenheid (zie hierna). Zie voor een uitwerking hiervan HR 27 augustus 2013, *NJB* 2013/1976. Zie ook EHRM 27 januari 2015, *EHRC* 2015/94, m.nt. M.A.P. Timmerman. **Strafbaarstelling/strafbedreiging.** Het staat de wetgever niet vrij strafbaarstellingen met terugwerkende kracht te introduceren. Dat geldt ook voor veranderingen in de wettelijke regeling van algemene leerstukken die een uitbreiding van de strafrechtelijke aansprakelijkheid met zich meebrengen. Dit aspect van legaliteit ligt besloten in lid 1 – 'voorafgegane wettelijke strafbepaling' – maar ook in art. 4 Wet AB. Het erkennen van de regel van niet terugwerkende kracht in art. 1 lid 1, naast de reeds bestaande bepaling art. 4 Wet AB, scheen de wetgever niet overbodig, omdat art. 1 lid 2 die regel terzijde stelt en, bij verandering van wetgeving na het plegen van het feit, het antwoord op de vraag welke wet moet worden toegepast niet afhankelijk stelt van het tijdstip waarop dat feit is begaan, maar uitsluitend van het belang van de verdachte (MvT, *Smid I*, p. 119). Ook het EHRM lijkt deze opvatting toegedaan: EHRM 27 september 1995, *NJ* 1996/49. Via art. 7 EVRM wordt de verdachte ook beschermd tegen te verrassende interpretaties van delictomschrijvingen. Zie hiervoor bijvoorbeeld EHRM 10 oktober 2006 (*Pessinoi/Frankrijk*) en EHRM 24 mei 2007 (*Dragotnio/Roemenië*). In HR 18 september 2001, *NJ* 2002/559 formuleert de Hoge Raad de betekenis van art. 1 wel uitermate krachtig: 'Art. 16 Gw en art. 1 lid 1 Sr bevatten een ongeclausuleerd verbod tot berechting en bestraffing van iemand ter zake van een feit dat ten tijde van het begaan van dat feit niet bij of krachtens de Nederlandse wet strafbaar was gesteld.' Art. 7 lid 2 EVRM en art. 15 lid 2 BuPo-verdrag maken uitzonderingen mogelijk in geval van bijvoor-